

STEMMEN VAN DE NATUUR

I

In de biologische wetenschap is het gewoonte geworden voor elk waargenomen verschijnsel naar een doel te zoeken. Zij gaat daarbij uit van de gewettigdemening, dat in de natuur dan alleen iets ontstaat, wanneer daartoe ook een zekere noodzakelijkheid bestaat. En wanneer er onbetwistbaar ook hier en daar doelloze dingen voorkomen, dan zijn dat steeds de overblijfselen van vroegere doelmatige organismen of manifestaties. Deze opvatting heeft het gevaar, dat men al te gemakkelijk alleen maar naar het doel gaat kijken. Hoe ligt de zaak nu bij het vogellied? Hiervoor heeft de wetenschap allerlei verklaringen gezocht en gevonden. Vroeger nam men bijna uitsluitend aan dat de vogelzang diende tot het lokken van het andere geslacht of men geloofde ook wel eens dat hij de uiting was van de opbruisende levensvreugde, die zich noodzakelijk voordeed als een gevolg van het rijpen der geslachtsklieren. Thans houdt men de vogelzang grotendeels voor een verdedigingsmiddel van het mannetje, voor een signaal dat zoveel beduidt als: "hier heb ik alleen recht op nestgelegenheid en een wijfje; soortgelijke mannetjes worden hierdoor gewaarschuwd!". Natuurlijk, soms ontstaan er wel eens verwoede gevechten wegens het niet in acht nemen van zulke signalen. Nog een ander verschijnsel wordt verklaard door de verdedigingstheorie. Bootst men in het voorjaar de roep na van de wielewaal, dan zal men meestal kunnen vaststellen dat het mannetje (en niet het wijfje) tevoorschijn komt. Het gezang lokt dus niet de wijfjes aan, doch daagt de mannetjes uit tot het verdedigen van hun plaats wanneer een soortgenoot het waagt in hetzelfde gebied te dringen. De opmerkelijke natuurvriend kan verder herhaaldelijk waarnemen, dat in het woud (voor de door de beschaving al te sterk beïnvloede stadsgebieden geldt dat minder) elke zanglijster of merel, elke wielewaal, elk roodborstje, elke specht, enz. een bepaald gebied bezit. Dikwijls kan men door de bijzondere aard van de zanger bewijzen, dat dezelfde vogel het ganse voorjaar slechts in een eng beperkte levensruimte huist. Precies als met het gezang gaat het ook met de paringsvlucht: de buizerd cirkelt boven zijn gekozen broedgebied en toont daardoor niet zo-

zeer hoorbaar, doch veel meer zichtbaar zijn aanwezigheid. Over het algemeen richten de opvallend vliegende en bontgevederde vogelsoorten zich meer tot de gezichtszin en niet, zoals de minder opvallende soorten, tot de gehoorzin.

Deze verklaring van de vogelzang geldt natuurlijk niet voor alle soorten, bijzonder niet voor deze die in koloniën broeden en over het algemeen meer op gezelligheid gesteld zijn. Menigmaal ontbreekt het deze vogels dan ook aan een echte zang, zoals het geval is bij de zogenaamde watervogels, door de plaat voorgesteld.

Het behoeft wel geen betoog, dat de zang het vogelwijfje niet helemaal onverschillig laat. Ook zij, die van een opbruisende levensvreugde spreken, hebben gelijk. Er zijn nu eenmaal verschillende redenen. Het feit, dat de meeste zangvogels ook buiten de eigenlijke paartijd zingen en niet zelden na het broeden en het ruïen opnieuw beginnen te zingen, wijst erop dat het winnen van het wijfje niet het uitsluitende doel van het gezang is. Dat vooral in het voorjaar de vogelzang omstuimiger en luidruchtiger klinkt dan in andere tijden van het jaar, heeft stellig twee oorzaken: de opbruisende levenskracht en het verdedigen van het broedgebied.

Men kan zich afvragen of het verdedigen van het broedgebied met zulke schone middelen moet nagestreefd worden. Waarom zingt juist de zanglijster zo juichend en motiefrijk, waarom predikt de zwarte merel zijn lenteboodschap zo feestelijk, waarom krassen en schreeuwen de watervogels zo heftig? Omdat de vogels zich wederzijds aan de stem herkennen moeten en een onderscheiding noodzakelijk is.

Ziet en hoort men de natuur met de zinnen van de kunstenaar, dan openbaart zich in de vogelzang evengoed de scheppende oerkracht als in de wonderbare, alleen door het verstand niet te verklaren vormen van planten- en dierenwereld. Men voelt dat hier een oneindige gestaltenrijkdom naar openbaring streeft.

Als wij dat bedenken, dan schenkt ons de vogelzang geheel andere inzichten. Maar vooral voelen wij in het vogelkoor de harmonie aan met het landschap. Bij het aandachtig bekijken van de plaat kan men als het ware ook heel goed zich het gekras en gekrijs van de voorgestelde watervogels indenken, het bijna horen. Die waterlevensgemeenschap heeft haar eigen geluiden, precies zoals een weide met krekelsesjirp de hare heeft.

La voix de la nature

I

La science biologique a l'habitude de rechercher le pourquoi de chaque phénomène observé. Elle part du principe, d'ailleurs fondé, que tout ce qui se rencontre dans la nature a ou a eu une raison d'être, car on ne peut contester que certains organes, organismes ou phénomènes nous paraissent maintenant sans utilité quelconque. Cette conception n'est cependant pas sans danger, puisqu'on risque de ne considérer que le but. Voyons par exemple le chant des oiseaux.

La science a cherché et trouvé de nombreuses explications. On croyait autrefois que le chant des oiseaux servait uniquement à attirer le sexe opposé ou encore qu'il était une des manifestations de la joie de vivre, une fois atteint l'âge adulte. On considère maintenant que le chant des oiseaux est un moyen de défense du mâle, un message qui signifierait à peu près ceci : « J'ai seul le droit de construire un nid en cet endroit avec ma femelle. Que les autres mâles se le disent. » Il arrive toutefois que des combats acharnés opposent le mâle à des congénères qui n'ont pas tenu compte de l'avertissement. Cette théorie de défense permet d'expliquer un autre phénomène. Ainsi, quand, au printemps, on imite le chant du loriot jaune, c'est le mâle et non la femelle qui apparaît généralement. Le chant n'attire donc pas dans ce cas les femelles, mais pousse les mâles à défendre leur fief contre l'intrusion d'un rival. Un observateur avisé pourra constater que dans les bois — le fait n'est pas aussi rigoureux dans les endroits trop peuplés — chaque grive musicienne, chaque merle noir, chaque loriot ou rouge-gorge, etc., possède son territoire propre. On peut souvent prouver par les caractéristiques du chanteur que le même

oiseau ne quitte pratiquement pas de tout le printemps un endroit déterminé et de peu d'étendue. Il en va du vol nuptial comme du chant : la buse variable tourne au-dessus de l'endroit qu'elle a choisi et signale ainsi visuellement, plutôt que de façon audible, sa présence. En règle générale, ce sont surtout les oiseaux au plumage éclatant qui agissent de la sorte. Les autres s'adressent à l'ouïe.

Cette explication du chant des oiseaux ne vaut naturellement pas pour toutes les espèces, surtout pas pour les oiseaux qui couvent en colonies et tiennent habituellement à une intimité plus grande. Ces oiseaux souvent n'ont pas de véritable chant. Tel est le cas des oiseaux aquatiques, représentés par l'illustration.

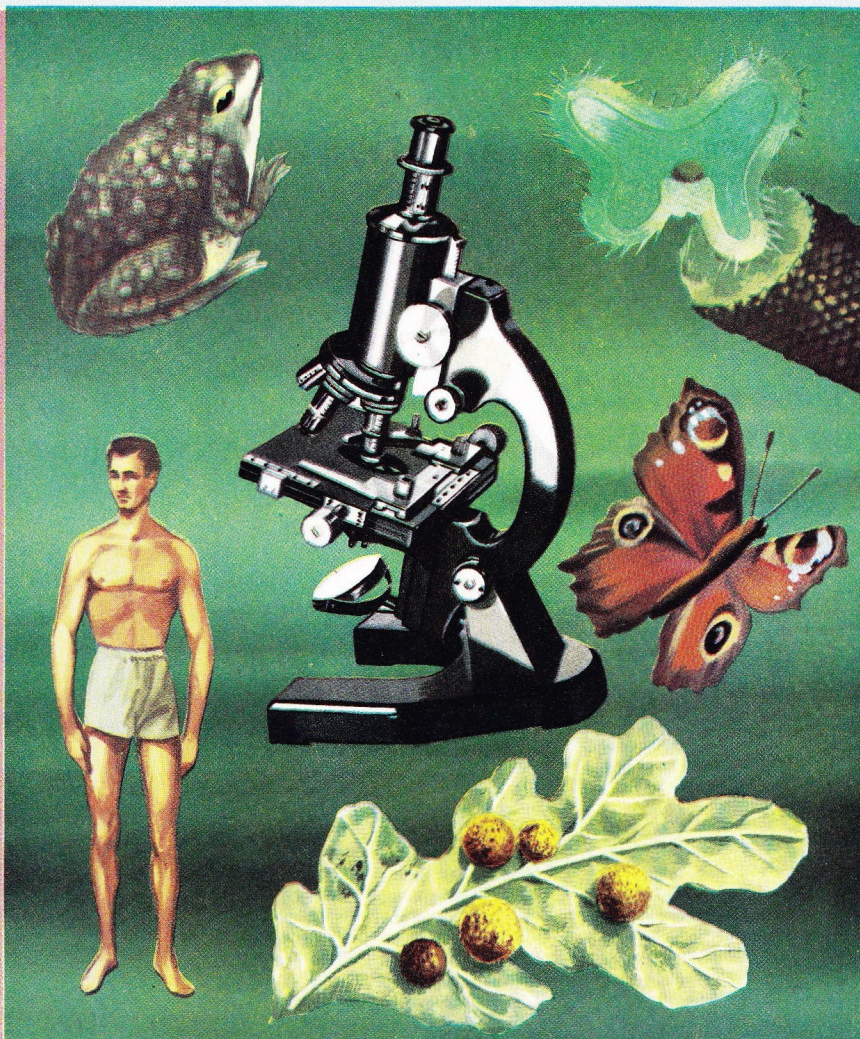
Naturellement, le chant du mâle ne laisse pas la femelle complètement indifférente. Ont donc également raison ceux qui parlent d'une manifestation propre à l'état adulte. Mais les raisons de ce chant sont multiples. Le fait que de nombreux oiseaux chanteurs se font entendre en dehors de la période des amours prouve que la conquête d'une compagne n'est pas le seul but du chant. Que celui-ci soit plus impétueux et bruyant au printemps est assez naturel, puisqu'il reflète l'appel du renouveau et la défense de la zone considérée comme propriété exclusive.

On peut se demander si cette défense doit être assurée par des moyens souvent aussi harmonieux. Pourquoi la grive musicienne chante-t-elle avec un tel entrain, pourquoi le merle lance-t-il son message de printemps avec une telle joie, pourquoi les oiseaux aquatiques poussent-ils de véritables cris ? Parce que les oiseaux doivent se reconnaître entre eux et qu'une différence est donc indispensable.

Les oiseaux aquatiques n'ont pas de véritable chant.

GLOBERAMA

LA VIE ET SES MERVEILLES HET LEVENSWONDER

CASTERMAN

KEURKOOP NEDERLAND

Le présent ouvrage est publié simultanément en
français (Casterman, Paris-Tournai)
anglais (Odhams Press, Londres)
américain (International Graphic Society, New York)
danois (Munsgaard Scandinavisk Bogforlag)
espagnol (Codex)
finlandais (Munsgaard)
hollandais (Keurkoop, Rotterdam)
italien (Fratelli Fabbri, Milan)
portugais (Codex)
suédois (Munsgaard)

2e édition

Art © 1959 by Esco, Anvers

Text © 1962 by Casterman, Paris

Tous droits de traduction et de reproduction réservés.

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN VOOR ALLE LANDEN